

POVIJEST JEDNE PRETPOVIJESTI

Marko Špikić

ŽARKA VUJIĆ, Izvori muzeja u Hrvatskoj, Zagreb, Kontura Art Magazin, 2007., 328 str., ISBN 978-953-6960-04-0

Pamćenje i spoznavanje od antičkih su vremena isprepleteni kao preduvjeti nastanka i trajnosti kulture. Pamćenje je, kako nam pokazuje Frances Yates (*The Art of memory*, 1966.), u starom vijeku izraslo u složeno retoričko umijeće. Na početku te knjige prenosi se zanimljiva priča o urušenu krovu na gozbi tesalskog plemića Skopasa. Zahvaljujući preživjelom pjesniku Simonidu, koji se tada prisjetio *mjes-ta* i *slika* izvornog položaja poginulih sudionika, pamćenje je postalo oružje razuma i invencije, uklopljeno u Ciceronov, a potom i europski spoznajni sustav. To se odnosi i na povijest hrvatske kulture, čiji je važan dio prikazan u knjizi *Izvori muzeja u Hrvatskoj*.

S obzirom na naše proživljavanje kulture porušena krova, knjiga Žarke Vujić pojavljuje se kao "Simonidov lijek" iskustvima gubitaka i zaborava. To se jasno vidi u autoričinu prikazu pretpovijesti muzejske ustanove, koja je razvitkom nacionalne svijesti postala kolektivna potreba i "zrcalo" zajednica. Stoga se pri ustroju knjige jedan od izazova zasigurno nalazio u razlikovanju očaranosti predmetnim svijetom u vremenima u kojima su plemići, crkvenjaci i znanstvenici uporabne predmete uvrstili u predmete osobnog ili zajedničkog kulta.

Kako nas autorica nerijetko podsjeća, te su se promjene u recepciji kulturne baštine zbivale u geografskoj *fortuni* naše domovine, između zapadnih i istočnih osvajača, potičući podvojenost učenjaka između pojmova *Arte* i *Marte*. Gajenje osjećaja očaranosti, ali i razumno djelovanje, prikupljanje spoznaja u obliku opipljivih predmeta - to su bili postupci naših prvih sabirača u trenucima opresije i ratova. Te su senzacije u knjizi uklopljene u dijakronijski niz od kasnoga srednjega vijeka do početka 19. stoljeća.

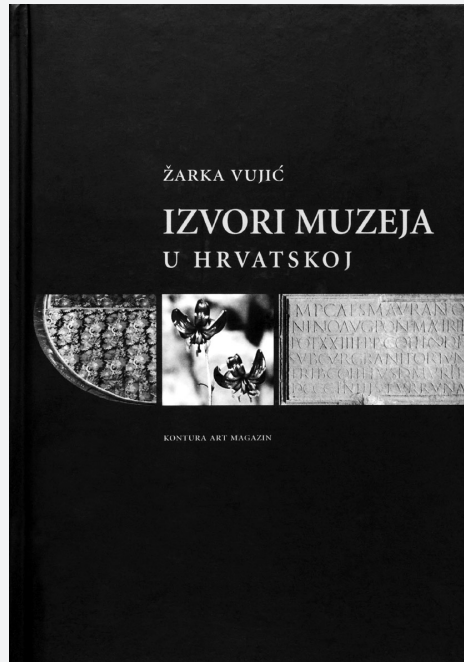
Žarka Vujić svoju je povijest oblikovala prema prvenstvu pojava sabiračkih praksi i predmeta ili oblicima sabiranja i klasifikacije, s oprezom računajući na diktat europskog konteksta. Kao uvod u povijesnu raspravu o pojmu *museum* čitatelju je ponudila temeljna kritička pomagala. Poput Françoise Choay, koja je pojam *patrimoine* smjestila u predaju francuskih akademskih rječnika 17. i 18. stoljeća, Vujić je za poimanjem muzeja tragala u Belostenčevu *Gazophylaciumu* i Baglivijevim spisima, ali i u prostoru, to jest nacrtu razorene Nove Kraljevice i Vitezovićevoj radnoj sobi na zagrebačkom Griču. Već je u definiranju pojmova jasno pokazala da u izlaganju neće

dopuštati nedokumentirane ili preuveličane tvrdnje, što je jedna od temeljnih značajki ove povijesti.

Autorica je fenomene povijesnog sabiranja u Hrvatskoj prikazala u dva velika poglavlja, koja prikazuju njihove inačice u službi pamćenja i u službi spoznaje. Te su kategorije sretno odabrane jer omogućuju razlikovanje između sabiranja u crkvenom i svjetovnom kontekstu. Naime, gotovo je općeprihvaćeno da se prve pojave modernog senzibiliteta prema predmetima smještaju u sekularizaciju talijanskog humanizma. Iako su ondje uistinu začeti oblici sabiranja *poganskih* objekata, humanisti nisu bili prvi u obožavanju fizičkih predmeta kao nositelja stanovite duhovnosti. Stoga treba pohvaliti autoričino posvećivanje prostora crkvenim zbirkama, kojima je otpočela povijesni pregled. Čitatelj će tako u pregledu crkvenog sabiranja doznati o štovanju dubrovačkih relikvija, stvaranju inventara predmeta zagrebačke crkve u 14. stoljeću te o djelima kanonika Znike i biskupa Mikulića, koji su zbog čuvanja pamćenja pribavljali relikvije, štitili značajne rukopise i vjerske slike. Crkva je, dobro je primijećeno, ostala najbolji čuvar pamćenja zbog kontinuiteta ustanove.

U svjetovnom očuvanju pamćenja autorica je podsjetila na suprotan primjer diskontinuiteta i gubitka dodira s hrvatskim plemstvom. Tu se aktualni promatrač, čak i na ramenima pisaca 19. stoljeća, suočava samo s fragmentima. Tako najčešće zahvaljujući arhivskim listovima doznajemo za plemićke riznice, koje su počele nestajati nakon pogibije plemenitaša u Bečkom Novom Mjestu. Podsjećajući na okruženje u kojima su zbirke nastajale, autorica je upozorila i na važnost sabiranja oružja. U hrvatskoj je zbilji ono označavalo i mjesto su-

sreta potomaka s precima. Vrijednost podsjećanja i izdvojenost iz uporabe od ratnih su strojeva tako stvorili dio kulta predaka.

U drugom dijelu knjige, gdje se raspravlja o sabiranju u službi spoznaje, autorica je donijela kvalitetne sinteze o nastanku interesa za prirodne i artefakte. Ta nas geneza vodi prema povijesti humanističkog spoznavanja, koje je otpočelo u interesu za "snagu" tekstova. Uz Petrarca, Poggia, Ciriaca iz Ancone i Besariona, u knjizi nam se potpuno prirodnim čini spomen Jurja Benje, Petra i Koriolana Cipika, Vallaressa i Kožičića-Benje. Oni uistinu čine prirodni pritek velike rijeke potekle na Apeninskom poluotoku. Marulićevo i Vrančićevo bilježenje epigrafike te stvaranje modernih natpisa u Hektorovićevu Tvrdalju nalik teatru pamćenja vodilo je postojanijoj antikvarnoj i historiografskoj kulturi 17. stoljeća. Poput spomenutih, tako su se i Zavorović, Lučić i Ljubavac pridružili maničnoj modi pri-

kupljanja numizmatike, natpisa i povijesnih dokumenata, koju su u kontinentalnoj Hrvatskoj slijedili Vitezović, Katančić i Blašković.

Uz fascinaciju natpisima, naši su slikari (Božidarević), prelati (Krčelić, Baričević, Katančić), plemići (Nikola VII. Zrinski, Nikola I. Drašković) i liječnici (Frank) s velikim entuzijazmom prikupljali numizmatiku kao historijske dokaze. Znanstveni interes, koji je od Lučića, Bandura i Bizze vodio do Farlatijeve religijsko-kulturne sinteze, u drugoj je polovici 18. stoljeća doveo i do pojave sabiračkih i klasifikacijskih pandana na području prirodoslovnih rasprava. U tom je odjeljku prosvjetiteljske ere prirodni svijet istočnoga Jadrana postao možda i važniji od antičkih spomenika. Između Sponova i Whelerova dolaska u naše zemlje koncem 17. stoljeća te Fortisova otkrivanja morlačke kulture i prirodoslovnih specifičnosti, smjestila se neobična pojava Anselma Bandura te Iva i Antuna Natalija, koji su dodirima s talijanskim akademijama gradili ideju istraživačke zajednice, u kojoj se krila suštinska želja za pamćenjem i spoznavanjem.

Knjiga Žarke Vujić, obogaćena vrijednim prijevodima s latinskoga Brune Kuntić-Makvić o sabiračkim praksama od Paola Giovija do hrvatskih plemenitaša, pojavljuje se kao utemeljitelj dugo očekivana žanra. *Izvori muzeja* su, kako će svatko vidjeti, djelo mukotrpnog istraživanja, čiji su rezultati čitatelju prenijeti na jasan, pregledan i vrlo poticajan način. Iako joj je teško predvidjeti recepciju, knjiga

bi mogla postati začetnikom novih istraživačkih inicijativa u povijesnoj muzeologiji i pisanju povijesti discipline povijesti umjetnosti u Hrvatskoj. U našoj kulturi isprekidanih inicijativa knjiga je iz tankočutne i strpljive ženske perspektive ponudila mogućnost izgradnje mosta prema hrvatskoj kulturnoj prošlosti. Na tragu humanista, koji su nas naučili znanstvenom altruizmu i divljenju naslijeđenim objektima, i ova povijest njeguje paradigmatične glasovitih muževa, koji se pojavljuju kao značajni sudionici u primanju i prenošenju ideja. Kao i u Europi, ti su čuvari ognja bili rodno i klasno obilježeni, pripadajući društvu visokih prelata ili ratnika-plemića, ali su nam i kao takvi ostavili traga u očaravajućoj igri razmjene između prezenta i perfekta, davanja i primanja, slušanja i govorenja. U hrvatsko predmuzejsko doba, kada su muški pojedinci imali glavnu riječ u formiranju zbirki, zbivali su se neobični kulturni fenomeni. Isti ljudi koji su danju po *panonskom blatu* drugovali s Marsom uvečer su utjehu pronalazili kod Klio, u nekoj vrsti *studiola*, družeći se s Ciceronom, Barbarovim Vitruvijem ili Serliom. Isti ljudi koji su danju obavljali crkvene obveze u slobodno su vrijeme pisali o numizmatici, epigrafici i izvornom položaju Andautonije. To su uistinu naši prethodnici u poslu. Zanimarimo li fusnote, u kojima se krije podosta nedovršena posla, knjiga je uistinu tematsko osvježenje i pravi izdavački pothvat, koji bi nam mogao pomoći da proširimo vidike i otpočnemo razvijati novi, znanstveni kult naših predaka.